

Origenes: Kritik af bogstavelig bibelfortolkning

Origenes (ca. 185-254) var en af den tidlige kirkes vigtigste teologer. Origenes og de fleste af oldtidens og middelalderens teologer var af den opfattelse, at skriften kunne fortolkes både bogstaveligt og allegorisk, hvilket vil sige billedligt eller i overført betydning. Til tider var den allegoriske betydning endda at foretrække, hvis den rette åndelige mening skulle forstås. Når den bogstavelige fortolkning ikke giver mening eller medfører, at der bliver sagt noget uværdigt eller umuligt om Gud, må den helt opgives, og man må benytte den allegoriske fortolkning, mente Origenes. I andre tilfælde kan begge fortolkningsmetoder anvendes sideløbende. Kun på denne måde kunne Origenes – og f. eks. Ambrosius og Augustin – forlige sig med en mængde gammeltestamentlige skriftsteder.

[Origenes fremfører, at Gud ved hjælp af Helligånden inspirerede de bibelske forfattere og derigennem gav dem en dybere indsigt i tilværelsens og verdens mysterier. Men denne indsigt beskrev de ofte på en billedlig (allegorisk) måde. Skrifternes visdom og sandhed – omhandlende hvad og hvordan verden er, hvorfor den blev skabt, hvordan det onde opstod osv. – ligger derfor ofte skjult under tekstens og sprogets overfladiske hverdagsbrug. Den dybere guddommelige visdom eller åndelige sandhed om tilværelsens grundvilkår blev således i Det Gamle Testamente indspundet i allegoriske fortællinger om f.eks. verdens og menneskets skabelse, i lovteksterne og i profeternes profetier. Endvidere fremfører Origenes:] Hvis det, som loven¹ indeholder, med det samme tydeligt viste sig nyttigt i enhver henseende, og det, som historien beretter om, viste sig at være uden modsigelser og let at forstå, så ville vi ikke tro, at der kunne øses nogen anden indsigt af skrifterne end den, der ligger lige for hånden; derfor har Guds logos² på en vis måde ønsket det således, at der blev indføjet adskilligt forargeligt, anstødeligt og umuligt rundt omkring i loven og de historiske beretninger, for at vi ikke ganske skulle lade os bedåre af en helt igennem tiltalende fremstillingsmåde og så enten fuldstændig lade være at bryde os om læren, i den tro, at vi ikke derigennem erfarede noget, der var Gud værdigt, eller også holde os slavisk til bogstavet og således ikke blive belært om noget som helst guddommeligt. [...]

[Ifølge Origenes ønskede Gud at formidle en åndelig sandhed vha. en sammenhængende fortælling. Denne fortælling betjener sig til tider af virkelige fortidige hændelser – men ikke altid:] Hvor den historiske fortælling ikke kunne forliges med hændelser set i den åndelige sammenhæng, indsatte Han til tider visse ting, som enten ikke fandt sted eller som ikke kunne have fundet sted; til tider også ting, der kunne være fundet sted, men som ikke gjorde det. [...] Når det gælder de dele, der indeholder lovbestemmelser,³ er der mange åbenbart nyttige ting blandt de legemlige forskrifter, men også et meget stort antal, hvor nytteprincippet overhovedet ikke er mærkbart, og til tider endda ting, som må vurderes at være urimeligheder. Nu er alt dette, som vi har bemærket, blevet gjort ved Helligånden, for at vi – idet man ser, at de begivenheder, der ligger på overfladen hverken kan være sande eller nyttige – kan blive ansporet til at søge efter

¹ Med loven menes der især de fem Mosebøger i Det Gamle Testamente

² Logos: ord, tanke, fornuft, visdom. Den guddommelige visdom

³ Der menes de dele af Det Gamle Testamente, der indeholder Moselovens mange bestemmelser.

den sandhed, der ligger dybere skjult, og til at udlede en betydning, der er Gud værdig, i disse skrifter, som vi mener, er inspireret af Ham. [...]

5 [Ifølge Origenes gør dette sig gældende både mht. betydningen af Det Gamle og Nye Testamente, og fremfører en række konkrete eksempler:] Hvilket fornuftigt menneske kan mene, at det den første, anden og tredje dag er blevet aften og morgen, uden at der var nogen sol, måne og stjerner? Den første dag endda på en eller anden måde uden at himlen var til? Hvem er så tåbelig, at han mener, at Gud ganske som en menneskelig gartner har plantet en have i Eden mod øst og ladet Livets Træ gro deri således, at man kunne se det og røre ved det, og at den, der med sine tænder spiste af frugten, derved modtog livet; eller fremdeles, at nogen fik kundskab om godt og ondt, fordi han havde spist noget, der var plukket af dette træ? Og når det også fortælles, at Gud i aftensvalen spadserede i haven, og at Adam gemte sig under træet, så tror jeg ikke, at nogen kan være i tvivl om, at dette på billedlig vis gennem en tilsyneladende historisk begivenhed, der dog ikke er sket, skal antyde visse guddommelige hemmeligheder. [...] Ud af det, der er 15 fortalt i det hellige skrift som værende faktisk sket, er det meget nemt for enhver, der ønsker det, at udlede det, som man alligevel ikke kan tro på som værende foregået på fornuftig eller rimelig måde ifølge de historiske optegnelser.

20 Men også evangelierne er fulde af fortællinger af samme slags, f.eks. da Djævelen førte Jesus op på et højt bjerg for derfra at vise ham alle jordens riger og deres herlighed. Er der nogen af dem, der ikke læser noget sådant overfladisk, der ikke fordømmer de mennesker, der mener, at det var muligt at se persernes, skytternes, indernes og parthernes riger med det legemlige øje?

25

Origenes *De Principiis* (IV, 15-16). Oversættelse af H. Haar: *Kirkehistoriske læsestykker*. Kbh. (1915) s.30ff. (med enkelte sproglige fornyelser) samt J. Rosenløv efter A. Roberts o.a. (red.): *The Ante-Nicene Fathers*, New York (2007) vol. 4, s. 364f.